

no; pri tem sem verjetno Cankarjev pomen poudaril celo manj, kot omogočajo nekatere tedanje ocene (Gspan npr. pravi v omenjenem tekstu v Ljubljanskem zvonu, da je najostrejša resolucija »nastala na pobudo Izidorja Cankarja« in so jo nato podpisale delegacije 11 centrov). Prikaz naj bi ob orisu Cankarjeve vloge vendarle predvsem opozoril, da pri presojanju zgodovinskih procesov in vloge posameznikov v njih ne smemo biti pod vtisom strankarske ali svetovnonazorske pripadnosti posameznikov in skupin. To še posebej velja za raziskovanje ustvarjalnih in razumniških skupin in organizacij, ki se pogosto opredeljujejo samosvoje in neodvisno, z duhovitostjo, spretnostjo, skepto in distanco. Prav ironija in distanca omogočata sodobnemu intelektualcu še danes, da si v razprtijah ohrani neodvisno pozicijo sredi totalitarnega stoletja.

Nekaj pripomb

France
Vodnik

Prireditelji pričujočega simpozija vsekakor zaslužijo pohvalo. Take prireditve so pomembne že zato, ker nas približe seznanjajo z življenjem in delom vidnejših ustvarjalcev naše kulture in izraziteje osvetlujejo njihovo celotno podobo. Posebno velja to v primerih, ko gre, če že ne za prezrte, pa vsaj za enostransko prikazane osebnosti. Ena takih osebnosti je nedvomno tudi Izidor Cankar. Iz dvodnevne programa, ki ga imam pred seboj, je razvidno, da so skušali prireditelji zajeti posamezna področja njegove ustvarjalnosti čim širše, čeprav bi se kajpada našlo še kakšno področje, ki v tem programu še ni upoštevano. To so pokazala že današnja kvalitetna predavanja, ki so osvetlila zlasti Cankarjevo delo in pomen kot utemeljitelja slovenske umetnostne zgodovine in kot osnovatelja sistematike stila. Kajpada so na tem področju možni tudi drugačni prijemi. Neovrgljivo pa je spoznanje, da stil ni samo estetska kategorija, ampak pomeni slej ko prej izraz celotne življenjske usmerjenosti neke dobe oziroma posameznikov, ki ustvarjajo v njenem okviru.

Vendar tu ne mislim razpravljati o posameznih prispevkih na tem simpoziju. Ob tej priložnosti bi rad povedal dve, tri stvari, ki se mi zde pomembne v zvezi z Izidorjem Cankarjem. Bil je predvsem velik ljubitelj in oznanjevalec lepote. Slej ko prej je zagovarjal avtonomijo umetnosti in se tako bojeval zlasti zoper tradicionalno moralistično vzgojno presojanje umetniških del. V tem pogledu je značilen spor med njim in Alešem Ušeničnikom. Ta nikakor ni mogel razumeti, da pojem avtonomija umetnosti ni isto kot pojem absolutna umetnost. Cankar seveda ni zagovarjal umetnosti »onstran dobrega in zlega« ali tako imenovanega larpurlartizma. A minila so leta in leta, preden se je tudi Ušeničnik dokopal do tega spoznanja. Značilno pa je, da je Ivan Prijatelj že leta 1917, ko je Ivan Grafenauer objavil v Domu in svetu razpravo z naslovom Jeranov problem, upravičeno oponesel uredniku, češ čemu pišete o Jeranovem problemu, to je pedagoško moralnem

pomenu literature, ko imate vendar Mahničev problem, to se pravi vprašanje celotnega pogleda katoličanov na življenje in njihov odnos do zgodovinskega dogajanja. To smo dobro čutili prav križarji, zato smo temu vprašanju posvečali veliko pozornosti. Najizraziteje se je to prizadevanje pokazalo v mojem eseju z naslovom *Ideja in kvaliteta* (DS 1930, prim. tudi LZ 1930), ki je proti Mahničevemu statičnemu, enostransko načelnemu gledanju poudaril prvenstvo doživetja in življenjskosti, a se vendarle osredotočil predvsem na kulturno in narodnostno problematiko. Temu vprašanju je dal pozneje nove razsežnosti Edvard Kocbek v eseju *Premišljevanje o Španiji*, ki pomeni prenos in razširitev vprašanja tudi na družbeno in politično problematiko in predstavlja, bi lahko rekli, nekako tretjo stopnjo v tem razvoju. Ti premiki so bili daljnosežnega pomena, tako da je Anton Slodnjak spričo njih zapisal: »Kako temeljito so pač spremenili Izidor Cankar in njegovi učenci Mahničeve estetske kriterije, da so se v nekaj letih zgodile v slovenskem kulturnem življenju podobne in še hujše preobrazbe kakor v stoletjih med Avguštinom in Voltairom v evropskem svetu!« (Obrazi in dela slovenskega slovstva, str. 343).

Mimogrede naj omenim še nekaj. Zapostavljeno je bilo vprašanje, ali je bil Izidor Cankar avantgardist. Mislim, da je mogoč samo nikalen odgovor. Izidor Cankar to gotovo ni bil. Znano je, da je ostentativno odšel z razstave Avgusta Černigoja, ki jo je ta priredil v prvi polovici dvajsetih let. Razstavo sem videl tudi jaz in moram reči, da sem odhajal z nje s podobnimi občutki. Černigoj je nedvomno velik umetnik, a prepričan sem, da si je ta sloves pridobil predvsem s poznejšim ustvarjanjem, ki se je v marsičem oddaljilo od njegove takratne usmerjenosti. Sploh pa mislim, da je trenutno brskanje po tako imenovani avantgardi pretirano in da poleg znanstvenega prizadevanja kaže nekaj podobnega modni muhi. O tem imam svoje mnenje. Naj za ilustracijo navedem Podbevškov primer. Zame je odločilnega pomena to, da smo se mnogi, ki smo se v začetku navduševali nad njim, pozneje odvrnili od njega in njegove smeri. To velja zlasti za Mirana Jarca in Srečka Kosovela. Prvi je bil velik občudovalec Antona Podbevška, saj je pripadal istemu novomeškemu krogu, a se je že zelo zgodaj odtrgal od njega. Pa tudi Kosovel, ki je napisal del besedila celo z rdečilom, s čimer je nekako posnemal Podbevškovo pisanje »s srčno krvjo«, je kmalu pretrgal z njim. »Naveličal sem se igranja Podbevškovega,« je zapisal, »kajti hočem podreti to stavbo, vse stavbe te strašne in frizerske civilizacije.« (Prim. Integrali 36 in 42). In če bi me kdo vprašal, kaj mislim o tako imenovani avantgardi, bi jo označil takole: »To je četa, ki se je oddaljila od glavnine in zašla v slepo ulico.« Resda ni mogoče zanikati pomena, ki ga tu in tam ima na družbenopolitičnem področju in na področju civilizacijskih oblik življenja. Njen prispevek k razvoju umetnosti pa je kljub nekaterim inovacijskim poskusom minimalen. Od vsega ostanejo samo manifesti, parole, plakati. Šele nato pridejo resnični predstavniki dobe, ki ustvarjajo dela trajnega pomena in s tem vrednote za prihodnost.

Dr. Lev Kreft je v svojem poročilu omenil tudi neke ovire v zvezi z udeležbo Otona Župančiča na mednarodnem kongresu Penklubov v Dubrovniku leta 1933. Ni pa povedal, kakšne so bile te ovire. Mislim, da bi mogel jaz pojasniti, v čem so bile te ovire. Kot najbrž veste, je bil v Ljubljani — po zgledu Londona — ustanovljen tudi Mladi Pen. Od začetka do leta 1933, ko je bil kongres v Dubrovniku, sem bil tudi njegov predsednik. Mladi Pen je seveda želel — v prepričanju, da to lahko stori brez odobritve centra — poslati na kongres dva predstavnika, predsednika in tajnika. A udeležba na kongresu je bila povezana s kar precejšnjimi stroški. Kot je znano, sem bil takrat — bilo je v času Živkovićeve diktature — brez službe. Zato sem izjavil, da na kongres ne bom mogel, in društvo je nato namesto mene izvolilo Rajka Ložarja. Ta se je leto prej zapletel v polemiko z Župančičem zaradi njegovega članka Adamič in slovenstvo. Ložarjevo precej grobo pisanje je nagnilo Župančiča k odločitvi, da ne pojde v Dubrovnik, če pojde tja Ložar. O tem nas je obvestil tudi center s pojasnilom, da kot sekcija sami ne moremo pošiljati delegatov na kongres. Hkrati nam je poslal vabilo, da se kongresa v imenu Mladega Penkluba udeležita njegov predsednik France Vodnik in tajnik Alfonz Gspan. Kot predsednik sem bil tako pred alternativo: ali Župančič ali Ložar? Kljub vsem simpatijam, ki sem jih gojil do Ložarja, sem se — umevno — odločil za Župančiča.

Troje misli k simpoziju (Prispevek k diskusiji)

Joža
Mahnič

Dovolite, da k simpoziju o Izidorju Cankarju še jaz dodam po eno dopolnilo, pripombo in predlog.

Tov. Lev Kreft je referiral o Cankarjevem delu v slovenskem Penklubu, ki mu je bil po Župančičevem odstopu predsednik, in o njegovi vlogi na mednarodnem kongresu v Dubrovniku, ko se je izmed tedanjih treh jugoslovanskih penklubskih centrov edino slovenski pogumno izjavil zoper naraščajoči in grozeči fašizem in nacizem. Kreftovemu referatu želim dodati nekaj podatkov, ki jih poznam iz arhiva slovenskega Penkluba v rkp. odd. NUK, zlasti pa iz Koblarjevih spominov Moj obračun. Kakor proti fašizmu in nacizmu, se je Cankar v tistih letih pokazal odločnega tudi proti jugoslovanskemu unitarizmu. Jeseni 1929 je Penklub nastopil z recitacijskim večerom v Črnomlju, večer je imel manifestativen poudarek, kajti Bela krajina je bila tedaj priključena Savski banovini oziroma Zagrebu; Cankar je tedaj nastopil z govorom in v njem poudaril pripadnost Bele krajine Sloveniji, in ko so unitaristi zaradi večera prijaviili penklubovce policiji, je Cankar prevzel odgovornost za vse nastopajoče nase. Jeseni 1934 je potekal na Bledu vsakoletni sestanek vseh treh jugoslovanskih centrov; tisti čas so morali naši dijaki po naročilu oblasti iz slovenskih beril trgati odlomek iz Kurenta, ki govori o paradizu pod Triglavom. Tudi tokrat je v ostri polemiki s privrženci unitarizma nastopil ob Koblarju Izidor Cankar